

Thierry Baudet

Breek het partijkartel!

De noodzaak van referenda

Met een woord vooraf van Paul Cliteur

2017 Prometheus Amsterdam

Eerder verschenen van Thierry Baudet:

Conservatieve vooruitgang (met Michiel Visser, 2010)

Revolutionair verval (met Michiel Visser, 2011)

De aanval op de natiestaat (2012)

Pro Europa dus tegen de EU (2012)

Oikofobie (2013)

Thuis in de tijd (met Geert Mak, 2014)

Van Bach tot Bernstein (met Arie Boomsma, 2014)

Voorwaardelijke liefde (2014)

Eerste druk januari 2017

Tweede druk februari 2017

Derde druk maart 2017

Vierde druk juni 2017

Vijfde druk juli 2017

Zesde druk september 2017

Zevende druk oktober 2017

Achtste druk oktober 2017

© 2017 Thierry Baudet

Omslagontwerp DPS Design & Prepress Studio

Illustratie omslag Dennis de Rijk

Foto auteur Marco Bakker

Lithografie afbeeldingen BFC Graphics & Design

Zetwerk Elgraphic bv, Vlaardingen

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 3368 9

De democratische crisis

Het politieke systeem zoals dat in de loop van de negentiende eeuw in de westerse wereld tot stand is gekomen, steekt – ondanks alle verschillen die er natuurlijk tussen de verschillende landen zijn – grofweg als volgt in elkaar: elke paar jaar mag de bevolking een keuze maken uit een aanbod van partijkandidaten. De verkozen kandidaten vormen verschillende ‘fracties’ in een parlement. Deze fracties moeten uiteindelijk een meerderheid bij elkaar zien te krijgen – die vervolgens een regering in het zadel helpt. Gedurende een vastgestelde periode – meestal zo’n vier jaar – mag deze regering dan beleid gaan maken. Is de vastgestelde periode voorbij, dan mag de bevolking opnieuw gaan stemmen, en als gevolg van die stemming zal de zittende coalitie haar meerderheid ófwel behouden, ófwel verliezen – waarna een nieuwe coalitie gevormd zal moeten worden.¹

Dit ‘representatieve’ systeem verkeert in crisis – en niet alleen in Nederland, maar in de hele westerse wereld.² Het vertrouwen in politici is dramatisch gedaald terwijl de volatiliteit – het aantal zetels dat na verkiezingen van partij verwisselt – sterk is toegenomen.³ Hieruit spreekt grote onrust bij de kiezer die blijkbaar steeds weer bedrogen uitkomt en op zoek gaat naar andere vertegenwoordigers.

Steeds breder leeft daarbij een gevoel van scepsis over de reële keuzes die bij verkiezingen gemaakt kunnen worden. De verschillen tussen de gevestigde partijen worden kleiner en vooral op de 'grote onderwerpen' (zoals Europese integratie, open grenzen en multiculturalisme) blijkt één dominant idee, dat ik eerder heb omschreven als de 'aanval op de natiestaat', zowel de 'linkse' als de 'rechtse' partijen in zijn greep te houden.⁴ Deze partijen zijn het eens over de wenselijkheid van de EU, de euro, de noodzaak van voortgaande immigratie... Natuurlijk zijn er op details wel wat verschillen, en zeker in verkiezingstijd vliegt de retoriek alle kanten op. Kijken we echter naar het gevoerde beleid, dan blijken CDA-PvdA-VVD-D66 een ideologisch kartel te vormen waarin onderscheid nauwelijks nog te maken valt. Onvermijdelijk vervreemden kiezers daardoor nog verder van de politieke elites,⁵ terwijl bijna 60 procent van de bevolking ondertussen een knagend gevoel zegt te hebben 'dat het de verkeerde kant opgaat met het land'.⁶

Outsiders die het systeem proberen open te breken bewerkstelligden tot op heden geen regeneratie, maar droegen paradoxaal genoeg juist bij aan de verdere uitholling van het stelsel. Dat komt doordat ze ófwel vanaf de zijlijn slechts kritiek konden leveren terwijl ze van regeringsdeelname werden uitgesloten (denk aan het Vlaams Belang); ófwel in coalitieverband zó veel compromissen moesten sluiten dat ze hun karakter kwijtraakten en geleidelijk gewoon onderdeel werden van het systeem (denk aan D'66). De scepsis jegens politici wordt in beide gevallen steeds groter; het vertrouwen in de politiek daalt steeds verder. En de positie van de gevestigde partijen en de bestuurlijke instituties wordt steeds zwakker.⁷

Volgens de politicoloog Peter Mair zijn politieke elites

‘zoeer losgezongen geraakt van de samenleving, en stelt hun onderlinge competitie zo weinig voor, dat ze de democratie niet langer in haar huidige vorm kunnen dragen’.⁸ Zoals Ariejan Korteweg op 16 juni 2016 in *de Volkskrant* constateerde: ‘Leden lopen weg, de partijkas is leeg, kwaliteit neemt af, het wordt moeilijker kandidaten te vinden voor kieslijsten en functies...’⁹

In een omvangrijk rapport uit 2010 sprak de Raad voor het openbaar bestuur (Rob) van een ‘legitimitiecrisis’ die uiteindelijk onze maatschappelijke instituties kan ‘meeslepen in een vrije val’. De Raad vat het als volgt samen:

Een aanzienlijk deel van de bevolking heeft weinig vertrouwen in de mensen die hen vertegenwoordigen in het parlement en bestuur (...) de mensen die namens ons de besluiten nemen, kunnen rekenen op een beperkt draagvlak...¹⁰

De kiezer is misschien gaan zweven, maar vooral zijn de politieke partijen ontworteld geraakt: de grond onder hun voeten, hun achterban, hun wereldbeschouwing: ze zijn niet langer stevig en stabiel. Ideologische veren zijn afgeschud. Paarse coalities hebben tegenpolen met elkaar verzoend. Decennia van compromissen hebben ‘links’ en ‘rechts’ poreus gemaakt, zacht, kneedbaar, dicht bij elkaar: knus in het centrum van de macht. Meer dan 70 procent van de Nederlandse bevolking voelt zich geen aanhanger meer van welke politieke partij dan ook. Minder dan 2 procent van de bevolking is überhaupt nog lid van een partij – en daarvan is dan weer minder dan 10 procent *actief* – in totaal draaien naar schatting niet meer dan tienduizend mensen rond in de politieke baantjesroussel.¹¹ De twee hoofdtaken van politieke partijen – het rekruteren van be-

stuurlijk talent en het transformeren van het maatschappelijk debat tot beleid – zijn daardoor uiterst problematisch geworden.¹² Regelmatig staan zelfs commentatoren op die het systeem ‘failliet’ verklaren.¹³ Het politieke systeem in Nederland verkeert in een existentiële crisis.

Waar ligt de oplossing? Hoe zou het vertrouwen in de politiek kunnen worden hersteld? Hoe zouden politici en burgers elkaar weer kunnen vinden? De respons kan er een zijn van méér democratie en minder vrij spel voor de bestuurders; of juist van minder democratie en meer ruimte voor de politiek-maatschappelijke bovenlaag.

Sommigen betogen inderdaad dat dit laatste de beste benadering is: *minder* inspraak geven aan de bevolking; minder aandacht besteden aan de ontevredenheid en de elites meer ruimte geven om gewoonweg te doen wat hun goeddunkt. Het volk zal dan vanzelf wel volgen, is de gedachte. Zo betoogde Maarten van Rossem al in 2010 dat ‘niet meer, maar juist wat minder democratie het beste medicijn [is] voor de crisis van de democratie’.¹⁴ In zijn dagelijkse column in *de Volkskrant* stelde Arnon Grunberg dat ‘niet te weinig, maar te veel democratie’ het probleem is. Want: ‘Democratische meerderheden kunnen desastreuze beslissingen nemen.’ Het kernprobleem is volgens de auteur dat ‘de massa verslaafd is aan fictie’.¹⁵ Nog een stapje verder ging *Trouw*-columnist Heere Heeresma jr. toen hij op 3 mei 2016 opriep tot afschaffing van de democratie en herstel van de aristocratie. Volgens Heeresma laten peilingen zien dat het volk, gezien de hoge score van populistische stromingen, ‘het stemrecht niet langer kan worden toevertrouwd’. Hij vervolgt:

Technocratische regenten moeten de vrije hand krijgen om de grote uitdagingen die op ons afkomen het hoofd te bieden, op nationaal en Europees niveau. En het volk moet hen daarbij niet voor de voeten lopen. Het volk leidt immers nooit, maar moet geleid worden.¹⁶

Deze scepsis over het vermogen van de bevolking om autonoom een verstandig oordeel te vellen wordt opmerkelijk breed gedragen. Onderwerpen worden dikwijls aangeduid als 'te ingewikkeld' om bijvoorbeeld via een referendum te beslechten; politici worden 'moedig' genoemd wanneer zij tegen de wil van de bevolking ingaan. Volgens Jean-Claude Juncker, voorzitter van de Europese Commissie, luisteren nationale politici 'te veel naar hun kiezers'.¹⁷ Volgens Guy Verhofstadt moeten politici 'niet achter de burgers aanlopen'.¹⁸ Op 16 mei 2016 stelde Barack Obama:

Als we ziek zijn willen we dat onze artsen medicijnen hebben gestudeerd en weten waar ze over praten. Als we een vliegtuig instappen, zeggen we dat we graag willen dat de piloot in staat is om dat vliegtuig te besturen. Maar waar het gaat om de politiek denken we ineens: ik wil niet iemand met ervaring...¹⁹

Hoeft het nog te verbazen dat de invloedrijke Britse essayist John Gray onlangs opperde om 'de democratie van haar voetstuk af te halen'?²⁰

Tegenover de aanzwellende democratiekritiek zien we een democratische tegenbeweging: niet voor minder, maar voor méér democratie. De politicoloog Arnout Maat stelt bijvoorbeeld in zijn boek *De participatie*: 'Op den duur zal de onvrede enkel nog meer groeien, tenzij we accepteren dat (...) de burger een zwaardere stem moet krijgen in het be-

sluitvormingsproces.²¹ De Franse schrijver Michel Houellebecq ging in een opiniestuk voor de *Corriere della Sera* nog verder, en schreef dat ‘de enige oplossing is om langzaam naar de enig werkelijk democratische vorm toe te gaan – daarmee bedoel ik: directe democratie’.²² De roep om meer democratie lijkt te kunnen rekenen op brede steun: zo peilde Maurice de Hond dat 83 procent van de bevolking een referendum wil bij verdere uitbreiding van Europese bevoegdheden.²³ Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau zou in ons land zelfs al sinds 1972 een voortdurende meerderheid voorstander van regelmatige referenda zijn geweest.²⁴

Juist op de grote thema’s gaapt een kloof tussen de wensen en zorgen van de bevolking en die van de elites.²⁵ De aanval op de natiestaat kan nergens op democratische meerderheden rekenen, maar het oikofobe levensgevoel dat eraan ten grondslag ligt wordt onverminderd breed gedragen in academische, journalistieke, politieke en ambtelijke kringen. Hoeft het tegen die achtergrond dan eigenlijk nog te verbazen dat referenda en directe democratie door de gevestigde orde met zo veel scepsis worden gezien?

Omgekeerd: verklaart het niet ook waarom juist degenen die de natiestaat willen behouden en een oikofiele politiek zouden voorstaan, degenen kortom die zich richten *tegen* de dominante ideologie van onze tijd, zo vaak vóórstander van democratische vernieuwing zijn? Ook in het verleden zagen we dat juist de veranderingsgezinde groepen, begin twintigste eeuw bijvoorbeeld de SDAP, pleitten voor de invoering van referenda. Later deden de Vrijzinnig Democratische Bond en D’66 vergelijkbare voorstellen, en tegenwoordig zien we naast Forum voor Democratie ook 50PLUS en de Partij voor de Dieren enthousiast over referenda. Zo staan

twee groepen tegenover elkaar: de pluchezitters, de machthebbers, die de inspraak van het volk willen inperken; en de hemelbestormers, de veranderingsgezinden, die de macht van het volk juist willen vergroten.

En beide bewegingen, beide richtingen – die voor méér en die voor mínder democratie – krijgen gestalte in beleid. On-democratische of zelfs antidemocratische instituties winnen steeds meer terrein en kunnen rekenen op algemene steun vanuit media, politiek en grootbedrijf. Voorbeelden zijn de Europese Unie, Mensenrechtenhoven, internationale organisaties met hun ‘internationaal recht’, trans-Atlantische handelsverdragen, enzovoorts.²⁶ Tegelijkertijd heeft de bevolking de afgelopen jaren verschillende handvaten gekregen om meer directe zeggenschap uit te oefenen. Sinds 2006 kennen we bijvoorbeeld de mogelijkheid om een ‘burgerinitiatief’ in te dienen, waarmee na het verzamelen van 40.000 handtekeningen ieder willekeurig onderwerp geagendeerd kan worden in de Tweede Kamer.

In juni 2015 werd bovendien de Wet raadgevend referendum (Wrr) van kracht, waarmee het voor burgers mogelijk werd om zélf een (niet-bindend) referendum af te dwingen over een door het parlement aangenomen wet, indien binnen zes weken meer dan 300.000 ondersteuningsverklaringen worden verzameld. Niet lang nadat deze wet werd aangenomen begon Forum voor Democratie samen met de eurosceptische actiegroep Burgercomité-EU en website GeenStijl een grootscheepse actie om het associatieverdrag met Oekraïne aan een dergelijk referendum te onderwerpen. Verenigd onder de noemer ‘GeenPeil’ voerden zij elk afzonderlijk campagne. Uiteindelijk konden 427.939 geldige ondersteuningsverklaringen worden ingeleverd bij de

Kiesraad. Toen het referendum een halfjaar later – op 6 april 2016 – werd gehouden, werd de kiesdrempel van 30 procent gehaald en stemde ruim 61 procent van de kiezers tegen.

Ondanks dit opmerkelijke resultaat overheerst onder de intelligentsia nog altijd het idee dat de bevolking ‘geen idee had’ waarover zij stemde; dat het referendum in wezen ‘nergens over ging’ (of uitsluitend over een onnozele ‘proteststem’); en geschamper over het ‘onzinnige’ referendum is ook in de media niet van de lucht.²⁷

Twee groepen staan dus inderdaad tegenover elkaar: zij die méér, en zij die mínder democratie willen. Zij die vertrouwen hebben in de bevolking, en zij die vertrouwen hebben in de elites. De maatschappelijke tegenstellingen nemen toe. Zomer 2016 verklaarde Mark Rutte ‘totaal tegen referenda’ te zijn.²⁸ Op 23 oktober 2016 betoogde Thom de Graaf (D66) dat het moeilijker moest worden voor burgers om een referendum af te dwingen (het aantal benodigde ondersteuningsverklaringen moest drastisch worden verhoogd), en bovendien stelde hij dat de opkomstdrempel bij referenda ‘richting de 50 procent’ moest worden gebracht.²⁹ Een maand later riep Jean Claude Juncker Europese leiders op om geen referenda meer over de EU te houden – want ‘controverses’ moest worden vermeden.³⁰ Het systeem graaft zich in, terwijl steeds bozere burgers steeds harder op de poorten rammen.³¹ Sommigen spreken van een ‘prerevolutionaire tijd’³² – en we zien hier en daar zelfs al gewelddadige reacties van mensen die de rechtsorde niet meer aanvaardden.³³

In dit boek betoog ik dat de vertegenwoordigende democratie een ernstig structuurprobleem kent, dat ik aanduid

als het 'kartelprobleem'. Dit kartelprobleem veroorzaakt na verloop van tijd – haast onvermijdelijk – een kloof tussen bestuurders en kiezers. Zoals kartels in de zakenwereld prijsafspraken maken en drempels opwerpen om nieuwkomers weg te houden, zo maken politieke partijen opinieafspraken. Daarmee dekken ze eerst het electorale speelveld af, om vervolgens gezamenlijk de invloedrijke maatschappelijke posities te verdelen. Sluipenderwijs vormt zich een 'partijkartel', dat doorgaans goed in staat is om nieuwkomers buiten te sluiten en het politieke landschap te blijven domineren. Het partijkartel is mild voor andere kartellenden, maar vijandig tegen degenen die het spelletje niet langer meespelen. Het is vervlochten geraakt met de gevestigde media en spreidt zijn vleugels uit naar allerlei andere maatschappelijke sectoren – zoals het bankwezen, de zorgverzekeraars, de bouwsector en de ngo's.

In de politieke theorie wordt veel belang gehecht aan wat wel de 'staatsrechtelijke machtsbalans' wordt genoemd. Om willekeur en machtsmisbruik te voorkomen, moeten zogeheten 'checks and balances' – krachten en tegenkrachten – in het leven worden geroepen die gezamenlijk het staatsbestuur in evenwicht houden en de ambities van politici temperen. Immers: 'power corrupts, and absolute power corrupts absolutely'.³⁴ Dit soort mechanismen bestaan vanzelfsprekend ook in de Nederlandse staatsinrichting; maar tegen het partijkartel *als zodanig* kunnen die mechanismen niets beginnen. De noodzakelijke correctie *kán* niet van binnen het systeem komen – omdat het *hele systeem* door het kartel wordt overwoekerd. Daarom moet die correctie van *buiten het systeem* komen.

Het facultatief initiërend referendum (oftewel: het 'volks-